

לעילוי נשמת

אאמו"ר הגאון רבי דב בן רבי זלמן וצ"ל הכ"מ

נלב"ע כב שבט תשפ"ד

אמי מורתי הצדקנית מרת שיינא בת רבי ישראל שלום ע"ה

נלב"ע יד סיון תשע"א

פרשת חיי שרה תשפ"ה
שנה י"ד

גליון תקע"ד - 574

דברי ישר

לקוטים, מוסרים ופרפראות בפשט וברדש

בפרשת השבוע ובענייני דיומא

בעריכת ישראל שלום דבורץ

מכון דברי ישר

בית ישר

מה הם המגדנות?

ומגדנת נתן לאחיה ולאמה (נג)

רש"י וכן עוד נמצא בראשונים מפרשים שהביא פירות מארץ ישראל, הפירות נקראים מגדים ומגדנות זה מאותו לשון.

רבי אברהם אבן עזרא אומר שאפשר גם לפרש שזה מלבושים נכבדים.

הרד"ק כולל במגדנות כל דבר משובח שבפירות, בכלים ובבגדים.

כדבריהם כבר תרגם **בתרגום המיוחס ליונתן - ודורוין** יְהִיב לְאַחוּהָא וּלְאִמָּהּ, היינו מתנות, ואין לשון מתנה נופל על מאכלים.

מדוע נתן המגדנות

לאחיה ולאמה ולא אביה

ומגדנת נתן לאחיה ולאמה (פסוק נג)

ויאמר אחיה ואמה (פסוק נה)

רש"י בפסוק נה שואל ובתואל היכן היה? ומתרץ הוא היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו.

יש להבין מדוע רש"י לא פירש כן כבר בפסוק נג שנתן מגדנות לאחיה ולאמה ולא הזכיר שנתן גם לאביה, ומדוע לא הקשה שם ובתואל היכן היה?

התוספות במושב זקנים תמהו על רש"י, האיך מוכיח רש"י מכך שאמרו רק אחיה ואמה שבתואל מת, אולי בתואל היה חי והוא כבר אמר אמש הנה רבקה לפניך קח נלך ואילו כעת אחיה ואמה רצו לעכב ולא כמו שאמר בתואל ולכן הם אלו שאמרו זאת, אבל אין הכרח מלשון הכתוב שבתואל מת.

אלא שרש"י סמך דבריו על המדרשים שאמרו שבתואל מת.

ויש לברר מתי בתואל מת.

במדרשים על פסוק לג בנאמר **ויושם לפניו לאכול** דרשו ששמו לו סם המוות במאכל ובא המלאך והחליף הקערה לבתואל.

במדרש שכל טוב וכן במדרש רבה שם כתבו שבתואל אכל מהסם ומת בלילה ההוא, ומביאים ראיה מהפסוק של 'ויאמר אחיה ואמה' ולא מהפסוק של 'מגדנות', ובתואל היכן היה אלא שמת מהסם.

וממה שבחרו להביא ראיה מפסוק זה ולא מהפסוק של מגדנות, צריך לומר שבתואל לא מת מיד כשאכל, אלא לאחר שאכלו הלך לישון ובבוקר נמצא מת, ולכן אין ראיה מהפסוק של מגדנות, כי שם עדיין היה חי ורק בבוקר נמצא מת במיטתו.

לפי זה צריך להבין מדוע לא נתן מגדנות גם לבתואל, הרי עדיין היה חי.

והנה **בתוספות השלם** הביא מבעלי תוס' ששאלו מדוע לא נתן מגדנות לבתואל ותרצו שהיה זקן ולא חשש לדבר הזה - ביאור, בתואל לא היה צריך את זה ולכן לא נתן לו.

ובספר **דבק טוב לרבי שמעון אושנבורג** שם בהגהות שאל את השאלה הנזכרת מדוע רש"י המתין לבאר שבתואל מת ולא באר כן על הפסוק ומגדנות נתן לאחיה ולאמה, ותירץ שמנתינת המגדנות אין קושיא למה לא נתן לאביה, כי אין דרך הזקנים בכך.

גם **במשכיל לדוד** (פארדו ע"פ רש"י) כתב שאין מדרך המוסר שהאורח יתן מתנה קטנה של פירוש לבעל הבית אלא לאחים או לאם.

במלא העומר כתב שבתואל מת בלילה, אבל לא מיד, ומה שלא נתן לו מגדנות, כי בתואל נחלש מהסם, ואף שעדיין היה חי, לא יכל לקבל מגדנות כי הגיע למצב של 'כל אוכל תתעב נפשם'.

לאור הדברים הנ"ל מתבאר מדוע לא נתן מגדנות לבתואל ומפני מה המתין רש"י לפרש מיתת בתואל עד הפסוק של 'ויאמר אחיה ואמה'.

אמנם **ברבנו בחיי** (פסוק לג) כתב שבתואל מת מיד, ומוכיח שכן הוא כדבריו ממה שאמר הכתוב בפסוק (נד) וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ, רק הוא והאנשים אשר עמו אכלו, אבל בני בית בתואל לא אכלו כי היו מתאבלים על בתואל שמת מאכילת הסם.

עוד הוכיח רבנו בחיי שבתואל מת מהפסוק של ויאמר אחיה ואמה, ולא הוכיח זה מאי נתינת המגדנות לבתואל, ואולי סבר רבינו כי מפסוק זה אין להוכיח שכן אפשר לדחות שלא נתן מגדנות לבתואל מאחד הטעמים שהבאנו לעיל מדבק טוב והמשכיל לדוד.

המשך חכמה הולך בדעת הרבינו בחיי שבתואל מת מיד, ולכן באר כי בגלל שבתואל מת, היה אסור לאחיה ואמה לאכול מסעודת האירוסין בגלל אבלותם, אבל קליות ואגוזים נתן להם [שאין זה מעיקר הסעודה ולכן יכלו לאכול מזה].

בבאר מים חיים כתב שאליעזר ידע שהמלאך החליף את הקערות, ולכן רצה למנוע מהם לאכול כדי שלבן לא ימות טרם שיוולדו רחל ולאה, ועל ידי שנתן להם מגדנות לא אכלו האוכל המורעל.

בספר **דרוש וחידוש לרבי מנחם מרדכי פרנקל-תאומים** מבאר שמה שלא נתן מגדנות לבתואל, כי כדי לקדש את רבקה היה צריך לתת לבתואל כסף קידושין, אילו היה נתן לו מגדנות היה משתכר ולא היה בר דעת כדי לקבל קידושין לרבקה.

כיצד הלכה רבקה בעודה אבלה על אביה

וַיֹּאמֶר אַחִיָּה וְאָמָה (נה)

רש"י שואל ובתואל היכן היה? ומתרחץ הוא היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו.

נשאלת השאלה, איך אם כן רבקה הלכה עם אליעזר הרי היא היתה אבלה על אביה.

כמה וכמה תרוצים נאמרו בענין זה.

יש אומרים על פי הנפסק בשו"ע (יו"ד שמה ה) ומקורו ברמב"ם שכל הפורשים מדרכי צבור והם האנשים שפרקו עול המצות מעל צוארם ואין נכללים בכלל ישראל בעשייתם ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות אלא הרי הם כבני חורין לעצמן כשאר האומות; וכן המומרים והמוסרים -- כל אלו אין אוננים ואין מתאבלים עליהם אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמים.

ובתואל היה כזה רשע שקרוביו שמחים במיתתו.

אופן נוסף לתרחץ שרבקה היתה בת ג' שנים ועדיין לא הגיעה לחינוך אבלות [אבל לפי רבי שמואל חסיד בתוסי' יבמות סא: היתה בת י"ד] וראיתי בספר **כליל תפארת** (פעסיו) שתירץ כי מאחר שרבקה התגיירה, הרי אין לה ייחוס לבתואל, מדין גר המתגייר כקטן שנולד דמי, ולכן לא חלו עליה דיני אבלות.

איך חזרו מדבריהם?

תִּשָּׁב הַנֶּעֱרָ אֶתְנִי יָמִים או עֲשׂוּר אַחַר תִּלְדָּךְ (נה)

הדבר טעון בירור, הכיצד מסבירים לבן ורבקה את סירובם כעת לאחר שכבר הסכים בתואל ולבן ואמה?

כך כתב **החזקוני** לתרחץ, בתחילה כשהציג את עצמו שבא בשליחות אברהם לקחת את רבקה לאשה ליצחק, אמרו לו **קח ולך** ותוליכה אל יצחק שיקדשנה, אבל אחר שראו שהוא בעצמו קידשה, אז אמרו מאחר שהיא מקודשת תשב הנערה אתנו וגו' כמו ששינונו נותנין זמן לבתולה י"ב חדש אחר קדושה.

כיצד הסכימו שיצחק יגייר את רבקה ואיך ידעו שמה' יצא הדבר

מֵה' יֵצֵא הַדָּבָר (ו)

בתוספות השלם מביא שאלה **מרבי יהודא חסיד** ששאל לאביו איך יתכן שלבן עובד עבודה זרה יסכים לתת את רבקה ליצחק, הרי ודאי יגיירוה.

ותירץ לו כי כך היה מנהגם, שכולם היו מאמינים בקב"ה, ויחד עם זה עבדו עבודה זרה כדי שתגיד להם עתידות, ולכן לא חששו מכך שרבקה תתגייר.

והביא שם עוד **מבעלי התוס'** לתרחץ השאלה, כיצד הם ידעו לומר כי מה' יצא הדבר?

אלא שהיו להם תרפים שהיו מגידים להם ומהתרפים ידעו כי מה' יצא הדבר.

זמן סעודת נישואין

וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ וַיְלִינוּ (נד)

הנצי"ב בהרחב דבר מחשב שסעודה זו היתה בלילה, שכן אליעזר הגיע לעת ערב - לעת צאת השואבות, ואחר כך היה משא ומתן "שיחת עבדי אבות", והגיע לילה ועשו סעודה שהיתה בשמחה ובצוותא כסעודת נישואין.

ובגלל שסעודה היתה בלילה התפשט המנהג בכל ישראל לעשות סעודת נישואין בלילה כפי ששמע מהגמ' במסכת נדה (סה:): "שאני כתובה דמגהי ביה טפי עד דחתמי עיי"ש, שלסעודת נישואין נצרך לילה.

טעם לסירובו של אליעזר לאכול טרם דיבר

וַיֹּאמֶר לֹא אֶכֶל עַד אִם דְּבַרְתִּי דְּבָרִי (לג)

וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אֲנֹכִי (לד)

וַיֹּצֵא הָעֶבֶד כֶּלִי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן

לְרַבְקָה וּמְגֹדֶנֶת נֶתַן לְאֶחִיָּה וּלְאָמָה (נג)

וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ

וַיְלִינוּ וַיִּקְוֹמוּ בַבֶּקֶר וַיֹּאמֶר שְׁלַחְנִי לְאֲדֹנָי (נד)

רבי חיים שמואל גאטניו בספר **ערך כסף** אומר כי אליעזר לא רצה לאכול בסעודת הרשות, שכן הוא תלמיד חכם, וזה מה שאמר עבד אברהם אנכי הדולה ומשקה מתורת רבו, ואם כן אינו אוכל מסעודת הרשות (פסחים מט.), על כן מיד כשהסכימו, קידש את רבקה כדי שיוכל לאכול בסעודת מצוה, ומיד בבוקר עוד לפני שיבקשו ממנו לאכול סעודה נוספת זירז לצאת לדרך כדי שלא יצטרך לאכול עמהם ויהיה זה כבר סעודת רשות שאין ת"ח אוכל ממנה.

איך ידע את שמה

וְהִנֵּה רַבְקָה יֹצֵאת (מד)

נשאלת שאלה, כיצד ידע אליעזר כעת ששמה רבקה?

הרמב"ן כתב לתרחץ בפשיטות בשני אופנים, או שהוא שמע שכך שראו לה בביתה, או שפשוט הוא שאל אותה כשדיבר איתה בתחילה.

בפירוש הטור הארוך המביא רבות את פירוש הרמב"ן, כתב באופן הראשון, ששמע ששמה הוא רבקה עוד **בבית אברהם**.